

CATALÀ I OCCITÀ A TARERAC

L'any 1981 vam presentar a la Universitat Paul Valéry, de Montpeller, una tesi de doctorat d'Estat sobre l'estabilitat de les fronteres lingüístiques als confins catalano-llenguadocians.¹ Un dels punts que ens van cridar l'atenció fou un curiós fenomen de mutació lingüística palesat per les diverses enquestes dialectològiques al poblet² fronterer de Tarerac (cf., al mapa, núm. 190). El nostre propòsit no és d'insistir en els fets de fonètica, morfosintaxi o lèxic —ja hem tingut ocasió de fer-ho detalladament en altres congressos³—, sinó d'aprofundir les circumstàncies humanes d'aquells canvis a la llum d'elements complementaris i provar de remuntar-nos més enllà de la Revolució francesa del 1789. Per aquest motiu, hem resseguit els censos de població des del 1841 fins al 1968, els registres d'estat civil del 1793 al 1881,⁴ els registres parroquials del 1747 al 1793, els arxius de la Inspecció acadèmica dipositats

1. Vam publicar-ne el primer volum: *Atlas linguistique Sacaze des confins catalano-languedociens* (Saint-Estève 1986).

2. És un poble que comptava, als diferents censos, 147 habitants (el 1841), 130 (el 1886), 106 (el 1906), 89 (el 1936) i 56 (el 1968).

3. Cf. G. COSTA, *Changement de langue dans un village de la frontière septentrionale du catalan/ le cas de Tarerach*, dins *Actes du 106e Congrès national des Sociétés Savantes* (Perpignan 1981), pàgs. 265-273; Id., *Diachronie quantitative en Catalogne française*, dins *Actes del XVI Congrès international de linguística i filologia romàniques*, II (Palma de Mallorca 1985), pàgines 369-378.

4. Només els vam poder consultar fins al 1881 perquè són documents que no es comuniquen fins que han passat cent anys.

als Arxius departamentals⁵ i, finalment, les informacions proporcionades per l'onomàstica, tant l'antroponímia com la toponímia.

* * *

Recordarem ràpidament quins són els testimoniatges de què disposem. Primer, l'enquesta del *Sacaze*, del 1887, ens donà dos textos que pertanyien al domini llenguadocià amb alguns trets catalans. Després, l'antropòleg i polític francès Abel Hovelacque escriví el 1891, arran d'una enquesta per correspondència, que «el poblet de Tarerac... ens ha estat donat per algunes persones com essent de llengua d'oc. Aquesta opinió errònia ve del fet que l'indret està particularment relacionat amb dues localitats llenguadocianes, Trevillac i Campossí, però l'idioma propi de Tarerac és incontestablement el català».⁶ Pocs anys més tard, al 1r. Congrés internacional de la llengua catalana (Barcelona, 1906), el professor berlinès Fritz Holle afirmà que, segons el que n'havia tret en consultar els capellans dels pobles, «a Tarerac i a Vingrau, els quals segons Hovelacque són catalans, es parla "gabatz" al mateix temps que el català».⁷

Intrigat per aquesta situació ambigua, el 1910, el professor alemany Bernard Schädel hi envià un dels seus deixebles, Fritz Krüger, el qual constatà que «es parla tant el llenguadocià com el català... Els homes de més de quaranta anys parlen llenguadocià com els d'edat avançada. Avui, la joventut de Tarerac no parla mai llenguadocià, però el comprèn mitjanament».⁸ Aquesta constatació fou confirmada el 1917 per Pere Fouché, originari d'Illa: «a Tarerac es parlen les dues llengües; però el català està progressant».⁹

5. La cota d'aquests documents és 1T3 a 1T66.

6. En francès en el text. ABEL HOVELACQUE, *Limite du catalan et du languedocien*, «Revue de l'École d'Anthropologie» (París 1891), pàgs. 143-145.

7. En castellà en el text. FRITZ HOLLE, *La frontera de la llengua catalana en la França meridional*, dins *Actes del 1r. Congrés internacional de la llengua catalana* (Barcelona 1908), pàgs. 335-339.

8. En alemany en el text. FRITZ KRÜGER, *Sprachgeographische Untersuchungen in Languedoc und Roussillon*, «Revue de dialectologie romane», 9/10 (1911), pàgs. 150-151.

9. En francès en el text. PIERRE FOUCHÉ, *Essai de grammaire historique de la langue catalane*, «Ruscino», 7 (1917), pàg. 6, nota 1.

Per acabar aquesta presentació, recordarem que l'enquesta del professor Enric Guiter, del 1949, donà unes solucions catalanes, i que, quan nosaltres vam anar a Tarerac, cap als anys 1970, els habitants no saberen dir-nos res en aquest sentit: ells parlaven català i francès.

Malgrat l'absència d'una enquesta més precisa sobre la pràctica idiomàtica al segle XIX, veiem que hi ha una perfecta continuïtat entre les diverses constatacions recollides. Hem de subratllar les vacil·lacions d'Abel Hovelacque, corregides pels professors alemanys i, sobretot, les precisions de Fritz Krüger que tenen el gran mèrit de recórrer a dues nocions importants, la de generacions, els grans i els joves, i la de diferenciació entre llengua parlada i llengua compresa.

* * *

Per comprovar a grans trets la realitat dels fets, hem estudiat cinc padrons, tres dels quals corresponen aproximadament a les dates de les enquestes Sacaze, Krüger i Guiter,¹⁰ i hem classificat els habitants majors d'edat segons llur lloc de naixement a Tarerac, al Llenguadoc o a un poble català, bo i deixant a part els infants perquè era impossible determinar-los, en el cas majoritari de parelles mixtes.

<i>Padrons</i>	1841	1886	1906	1936	1868	<i>Totals</i>
Catalans	7 (13,5)	12 (18,5)	22 (17,7)	25 (17,4)	12 (10,9)	78
Llenguadocians	24 (11,5)	21 (15,7)	9 (14,9)	9 (14,7)	3 (9,2)	66
De Tarerac	15 (21)	30 (28,8)	29 (27,4)	25 (26,9)	22 (16,9)	121
TOTALS	46	63	60	59	37	265

*Quadre 1: Els adults del 1841 al 1968*¹¹

10. Com que hem tingut dificultats amb els padrons del 1954 i del 1962, hem pres el del 1968, lleugerament posterior a la publicació de l'ALPO (1966).

11. Les xifres entre parèntesis representen els valors si la repartició fos totalment aleatòria. Hem calculat el X^2 (test de Pearson) que és igual a 37,43 per 8 graus de llibertat. Tenim menys d'1 probabilitat sobre 1.000 que la repartició sigui aleatòria. Cf. CHARLES MULLER, *Initiation à la statistique linguistique* (París 1968).

153 Bellestar

179 Illa

180 Montalbà

187 Iriellà

188 Trevillac

189 Pesillà

190 Iarerac

191 Arbussols

195 Sornia

196 Camposí

217 Casafabre

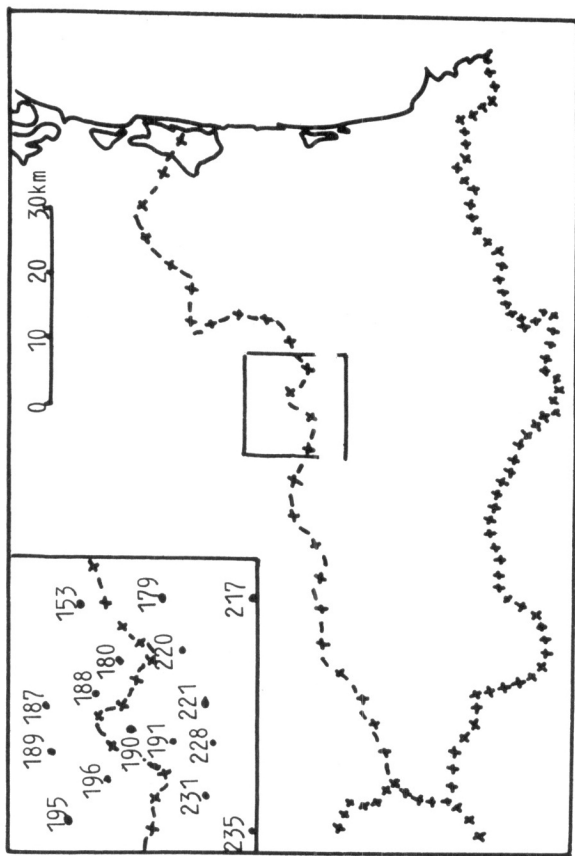
220 Rodés

221 Vingà

228 Marquixanes

231 Eus

235 Prada

Aquests resultats, significatius segons el test de Pearson, ens ensenyen que poc temps abans de la visita de Krüger s'havia produït una inversió de tendència: els catalans, minoritaris fins llavors, superaven els llenguadocians, els quals continuarien minvant en nombre fins al cens del 1968. Ara bé, l'afirmació segons la qual els homes de quaranta anys endavant parlaven llenguadocià i els joves, català, no pot ser totalment explicada per l'origen declarat dels habitants.

	+ 40 anys	- 40 anys	Totals
Nascuts a Catalunya	15	7	22
Nascuts al Llenguadoc	8	1	9
Nascuts a Tarerac	18	11	29
TOTALS	41	19	60

Quadre 2: Els adults de més o de menys de 40 anys

En efecte, si els menors de quaranta anys nascuts a pobles catalans eren més nombrosos que els occitans (7/1), els adults oriünds del Llenguadoc resultaven minoritaris davant els catalans (8/15). Ens cal buscar, doncs, altres raons per a comprovar les constatacions de Fritz Krüger. La primera que se'n acut naturalment és que, a les llars dels 18 habitants nascuts a Tarerac, algunes d'elles molt prolífiques,¹² hi havia o hi havia hagut, llevat d'algunes poques excepcions,¹³ pares, avis i parents originaris de Trevillac, Campossí, Montalbà, Sornia, Bellestar, Trillà o Pesillà. Les relacions amb aquests pobles occitans foren afavorides, després de la Revolució francesa, per l'obligació de presentar-se a Sornia per pagar els impostos o per veure el jutge, el metge o el notari. La recaptació fiscal es féu a Vinça a partir del 1926.

A Sornia també hagueren d'anar-hi cada dia els nois que volien estudiar, fins als anys 1877,¹⁴ perquè Tarerac era massa petit per a

12. Els Grieu, per exemple, representaven amb llurs infants 15 persones al cens del 1886 i 16 al del 1906, en tres llars cada vegada.

13. En les famílies Argent, per exemple, no hem trobat mai cap aliança matrimonial amb el Llenguadoc.

14. El doctor L. Argent ens explicà que el seu avi, nascut el 1858, anava

tenir escola, com molts poblets del voltant. Sornià fou, doncs, la capital administrativa, fiscal i religiosa.¹⁵ Era lògic que hagués tingut, al segle XIX, una influència lingüística preponderant, constadata pels investigadors.

* * *

La pregunta que se'ns planteja ara, és la de saber quines eren les condicions lingüístiques abans de la Revolució francesa, quan Tarerac depenia de Vinçà, el seu capellà era el d'Arbussols i els vells anaven a fer testament a cal notari de Vinçà.¹⁶

Les informacions donades pels registres parroquials són sorprenents: com ho demostra el quadre 3, en els casaments celebrats a Tarerac¹⁷ entre els anys 1747 i 1881, es produí un canvi de tendència, entre els forasters, al moment de la Revolució francesa.

	1747-1793	1793-1840	1840-1881
2 de Tarerac	12	10	16
1 de Tarerac + 1 de Llenguadoc	29	19	13
1 de Tarerac + 1 de Catalunya	15	23	21
2 llenguadocians	0	0	1
2 catalans	0	3	2

cada dia a l'escola de Sornià, a peu. Fins al 1877, no hem trobat notícia de la instal·lació d'un mestre, la senyoreta Sicre (documents 1T65 i 1T66). Durant l'any 1863-1864, a Arbussols hi havia com a mestre el capellà. A Trevillac, hi ensenyava una institutriu privada; a Camposí i a Prats, els infants freqüentaven l'escola de Sornià. Un informe del 1864 assenyala que «Tarérach est réellement privé de tout moyen d'instruction».

15. Tarerac depenia de Sornià i rebia els serveis del capellà de Trevillac. Però l'estudi que hem fet fins al 1853 ens indica que els capellans que passaren per Trevillac provenien tots de terres catalanes.

16. Entre el 1756 i el 1779, sis persones feren testament a Vinçà, segons els registres parroquials (defuncions).

17. Cal matisar la informació, perquè no tots els nuvis s'instal·laven, després, a Tarerac.

1 llenguadocià + 1 català	1	2	1
------------------------------	---	---	---

Quadre 3: Els casaments del 1747 al 1881¹⁸

Els nuvis de terres llenguadocianes, amplament majoritaris fins al 1793, esdevingueren inferiors en nombre als catalans després d'aquesta data. Convé nogensmenys limitar la importància dels lligams amb el Llenguadoc durant aquell període 1747-1793, car la tria dels padrins forasters, als bateigs, dóna una superioritat als qui eren de terres catalanes (quadre 4).

2 padrins de Tarerac	1 padri de Tarerac+1 de Llenguadoc	1 padri de Tarerac+1 de Catalunya	2 padrins llenguado- cians	2 padrins catalans	1 p. lleng. +1 p. cat.
107	40	61	13	14	12

Quadre 4: Els bateigs del 1747 al 1793

D'aquestes xifres es dedueix, naturalment, que totes dues llengües eren conegudes a Tarerac. Per saber quina era la dominant,

18. Per aplicar el test de Pearson, hem hagut de comparar el nombre de nuvis de Tarerac, de terres occitanes i de pobles catalans per evitar els petits nombres de casaments entre 2 llenguadocians, 2 catalans o 1 català i 1 llenguadocià. El test de Pearson ens ha demostrat (1) que la fita que havíem fixat a l'any 1840 no era significativa. En canvi, la del 1793 (2) sí que ho era.

(1)	1747-1840	1840-1881	Totals
De Tarerac	130 (133)	66 (63)	196
De Llenguadoc	51 (45,5)	16 (21,5)	67
De Catalunya	47 (49,5)	26 (23,5)	73
TOTALS	228	108	336

$X^2 = 2,65$ $v = 2$ probabilitat aleatòria: 30 %

(2)	1747-1793	1793-1881	Totals
De Tarerac	68 (66,5)	128 (129,5)	196
De Llenguadoc	30 (22,7)	37 (44,3)	67
De Catalunya	16 (24,8)	57 (48,2)	73
TOTALS	114	222	336

$X^2 = 8,3$ $v = 2$ probabilitat aleatòria: entre 1 i 2 %

hem interrogat l'onomàstica i en primer lloc els antropònims. Al llarg de la lectura dels registres parroquials ens ha sorprès l'oposició entre els sobrenoms, catalans quasi tots, i els cognoms, barrejats. Al costat dels 15 sobrenoms, Castellera, Frare, Manyac, Manyaça, Menjasardes, Minyó, Perola, Revolat, Rei, Reiet, Roig, Sopa (escrit Soupe), Terrada, Vech (escrit també Bech) i Xach, n'apareixen dos d'importants, Campossí i Gabatx, que són indicadors de l'origen llenguadocià de les dues persones. El darrer ens interessa particularment perquè demostra el sentiment de catalanitat dels designadors i llur situació dominant davant el llenguadocià veí. Quant als cognoms, citarem, d'una banda, Benassis, Cantié, Comenge, Dalbiès, Dumons, Fieu, Gateu, Gazé, Grieu, Maury, Paixà, Raynaud, Trinquié, Vignaud... i, de l'altra, Argent, Boher, Carbasse, Cavaillé, Cazenove, Coupet, Martí, Ponsaillé, Prohom, Roca, Romeu, Vallmarí, Vila...

Hem consultat, finalment, els mapes del cadastre del 2 de gener de 1813. Com a testimonis de la llengua antiga, són eloqüents. Dels 73 microtopònims observats, només 16 podrien ser occitans:¹⁹ ləʁiúlo, ləʁzínə nort, ləʁzínə pətít, ləʁzínə sut, ləz əʁzínəs, lu kam dəl žəniəbré, klots dən kutél, ləs kundəminəs, lier də lə réndə, Mas ljosánəs, rek dəl kuküt, rok dəl gutié, séřə dəl kūr, ləs təisuniérəs, ləs təuliérəs, ləz bíŋəz bíéłəs.

El percentatge del 21,9 % és normal tractant-se d'un poble fronterer; en tot cas, demostra el predomini del català.

* * *

De l'estudi que acabem de fer, sobresurt que el català i el llenguadocià han conviscut al poblet de Tarerac de manera més o menys forta segons les èpoques. Abans de la Revolució francesa, quan el poble depenia de Vinça i d'Arbussols, el català era la llengua dominant malgrat una influència contrària molt notable. Amb el canvi de dependència administrativa i religiosa, a Sornia i a Tre-

19. Hem escrit els topònims en alfabet fonètic. Hem descartat tres topònims en els quals el nom genèric Valat era occità però havia estat imposat pel geòmetre, originari de Provença.

villac, l'occità féu trontollar aquest predomini de tal manera que l'enquesta del *Sacaze* fou més occitana que catalana i que Abel Hovelacque vacilà sobre quina era la llengua que s'hi parlava. La tercera etapa, arran dels anys 1910, ha vist la consolidació del català fins a l'enquesta de l'ALPO.

Per acabar, constatarem que si els moviments de població ens permeten de comprendre quasi sempre aquesta evolució, també ens assenyalen que el flux migratori venia de més enllà del 1747, molt possiblement lligat a la situació econòmica dels confins catalano-llenguadocians en els segles precedents.

JORDI J. COSTA

